

Mustafa Kemal Atatürk'ün Timur Hayranlığı ve Türk Ulus-Devletinin İnşasında Timur'un Mirası (1929-1938)

Mustafa Kemal Atatürk's Admiration for Timur and His Legacy While Constructing the Turkish Nation-State (1929-1938)

Cihan ORUÇ¹

¹Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Artvin, Türkiye

ORCID: C.O. 0000-0003-3065-8607

ÖZ

1402 yılında Osmanlılarla Timurlular arasında gerçekleşen Ankara Savaşı'ndan sonra Timur'a karşı olumsuz bir bakış zuhur etmişti. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte bu bakış açısı tersine dönmüştü. Timur hakkındaki kanaatin değişmesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu M. Kemal Atatürk'ün ona duyduğu hayranlığın oldukça etkili olduğu görülmektedir. Bu hayranlık genç Türkiye'nin siyasi, sosyal ve kültürel kurumlarının inşasında Timur'a dair olumlu ve hatta abartılı ifadelerle sıkça başvurulmasına neden olmuştu. Atatürk'ün çeşitli vesilelerle Timur hakkında ifade ettiği sözlerine baktığımızda bu hayranlığın boyutu daha net anlaşılmaktadır. Diğer yandan Atatürk'ün bu hayranlık içerikli sözlerinde kendisiyle Timur'u mukayese ettiğini de görmekteyiz. Atatürk, hiç şüphesiz bu karşılaştırmada Timur'u kendisinden daha üstün görüyordu. Onun buradaki maksadı, kendisini Türk tarihinin en büyük kumandan ve hükümdarlarından biriyle mukayese etmek suretiyle liderlik meşruiyetini güçlü temeller üzerine inşa etmektir. Bu şekilde liderliğinin sorgulanma ihtimalini ortadan kaldırmak istiyordu. Buna ilaveten ulus-devletin inşası sürecinde Timur'un Türklüğü ve onun yüksek vasıfları "Türk Tarih Tezi" yaratma çalışmalarında özellikle vurgulanmaktaydı. Taslak eser olarak hazırlanan Türk Tarihinin Ana Hatları, bu taslak merkez alınarak yazılan ortaokul ve lise kitapları ile devrin siyasi atmosferinde yazılan diğer eserlerde Timur örnek bir Türk imajıyla tasvir edilmektedir. Timur'un olumlu vasıfları ön plana çıkarılırken, bu iddiayı güçlendirmek için de onun hayatından örnekler verilmişti. Burada hedef kitlenin bilhassa ortaokul ve lise öğrencilerinin olması, genç nesillerin milli kimlik inşasında Timur'a ayrı bir yer ayrıldığına işaret etmektedir. Bu çalışma, Atatürk'ün Timur'a olan hayranlığını, bu hayranlığın nedenlerini, Türk ulus-devletinin inşası sırasında oluşturulan "Türk Tarih Tezi" ve dönemin tarih yazımı bağlamında Timur imajını ders kitapları, bağımsız eserler ve bu döneme ışık tutan diğer eserler çerçevesinde ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Atatürk, Timur, Türk Tarih Tezi, Türk Ulus-Devleti

Başvuru/Submitted: 29.05.2021 **Kabul/Accepted:** 28.08.2021

Sorumlu yazar/Corresponding author: Cihan ORUÇ (Arş. Gör. Dr.), Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Artvin, Türkiye. E-posta: coruc@artvin.edu.tr

Atıf/Citation: Oruç, C. (2022). Mustafa Kemal Atatürk'ün Timur hayranlığı ve Türk ulus-devletinin inşasında Timur'un mirası (1929-1938). Korkmaz, F. (Ed.), *9. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (s. 783-23). <https://doi.org/10.26650/PB/AA10AA14.2023.001.055>

ABSTRACT

After the Battle of Ankara between the Ottomans and the Timurids in 1402, a negative view towards Timur emerged. With the establishment of the Turkish Republic, this perspective was reversed. The admiration Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the Turkish Republic, had for Timur was very effective at changing the opinion about him. This admiration led to frequent references about positive and even exaggerated statements regarding Timur in the construction of the young Turkey's political, social, and cultural institutions. The extent of this admiration is more clearly understood when looking at Atatürk's words about Timur with regard to various occasions. Atatürk was also seen to compare himself to Timur with these admiration words. Without a doubt, Atatürk considered Timur to be superior in this comparison. His aim with these words was to build the legitimacy of the leadership upon a strong foundation by comparing himself with one of the greatest commanders and rulers of Turkish history. In this way, he wanted to eliminate the possibility of his leadership being called into question. In addition, Timur's Turkishness and his high qualifications were especially emphasized in the creation of the Turkish History Thesis during the construction of the nation-state. Timur is depicted with an exemplary Turkish image in the Outlines of Turkish History that was prepared as a draft work, and was among the works written in the political atmosphere of the period upon which the writing of secondary school and high school books were based. While the positive qualities of Timur were brought to the fore, examples from his life were also given to strengthen this claim. The fact that the target audience was made up of secondary and high school students in particular indicates that Timur had a special place in the construction of the national identity of the younger generations. This study reveals Atatürk's admiration for Timur, the reasons for this admiration, the image of Timur in the context of the Turkish History Thesis that was created during the construction of the Turkish nation-state, and the historiography of the period within the framework of textbooks, independent works, and other works that shed light on this period.

Keywords: Mustafa Kemal Atatürk, Timur, Turkish History Thesis, Turkish nation-state

Giriş

M. Kemal Atatürk liderliğindeki Ulusal Kurtuluş Savaşı başarıya eriştikten sonra imzalanan Lozan Antlaşmasıyla (24 Temmuz 1923) Türkiye Cumhuriyeti siyasi, ekonomik ve hukuki alanda bağımsızlığını tüm dünyaya kabul ettirmişti. Kurucu iradenin, saltanatı kaldırdıktan (1 Kasım 1922) bir yıl sonra cumhuriyeti ilan etmesiyle (29 Ekim 1923) genç Türkiye'nin yönetim şekli belirlendi. Bu yeni rejim, hiç şüphesiz kendisini güçlü kılacak kurumlara ve bu kurumları inşa edecek inkılaplara ihtiyaç duymaktaydı. Hilafetin kaldırılması (3 Mart 1924), cumhuriyetin en temel ilkelerinden olan laiklik prensibinin kökleşmesi yönünde hayata geçirilen ilk ve en önemli inkılaplardandı. Zira laiklik, halk iradesine dayalı cumhuriyet rejiminin en temel ilkelerindendi. Yeni yönetim biçimini kurumsallaştıracak inkılaplar bununla sınırlı kalmadı. Atatürk önderliğinde hukuk, eğitim, kültür, sosyal ve ekonomik alanda pek çok inkılap yapıldı. Yeni kurulan Türk devletinin daha öncekilerden farkı sadece yönetim şekli değildi. Yönetim şekli ile birlikte devletin kimliği idi. Bu devlet, her alanda modern çağın değer yargılarını benimsemiş, insanın bireysel hak ve özgürlüklerini garanti altına alan, onu çeşitli aidiyet hisleriyle devlete bağlı/sahip kılan ulus-devlet modeliydi. Devletin yönetim biçimi ile kimliği arasında güçlü bir uyum vardı ve her ikisi de birbirini destekler mahiyette idi. Zira yeni yönetim biçimiyle egemenlik halka dayandırılmış, devlet de adını bizatihi kendisini kuran milletten almıştı.

Adından da anlaşılacağı üzere yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kimliği Türk'tü ve devleti kuran millet, Türk milleti idi. Bu durum, Anayasadaki hükümlerle de teminat altına alınmıştı. Yeni devletin yönetim biçimi ve kimliğinin ne olacağı, M. Kemal Atatürk'ün en başından, yani 19 Mayıs 1919'da Samsun'a hareketinden itibaren kongreler yoluyla işaret edilmişti. Modern Türkiye'nin yönetim şekli ve kurumsal kimliği ile geleceğe taşınması her alanda yapılacak inkılaplarla mümkündü. Bu inkılaplar, kurucu iradenin aldığı kararlar neticesinde uygulamaya konmuştu. Atatürk, millî mücadeleyi halka mal etmiş ve halkın desteğini alarak başarılı olmuştu. O, inkılapları da halka mal etmek ve halkın desteğini almak istiyordu. İnkılapların halk tarafından özümsemesi halinde kalıcı olacağını ve bu sayede kurumsallaşacağını gayet iyi biliyordu. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi modern Türk devletinin yönetim şekli ve kurumsal kimliği Türk ulusuna dayandırılmıştı. Dolayısıyla devletin rejiminin ve kimliğinin kurumsallaşmasında Türklük bilincinin inşası ayrıca önem arz etmekteydi.

Modern dönemde ulus-devletin inşası, ideolojinin iktidar eliyle ve tüm imkânların kullanılarak topluma yeni bazı düşünce ve davranış kalıpları kazandırmakla mümkündü. Bu araçlardan en önemlilerinden biri ise bir tarih tezinin yazılması ve eğitim kurumları vasıtasıyla yeni nesillere okutulmasıydı. Althusser'in ifade ettiği hâliyle, merkezde bulunan güç, icat ettiği yeni gerçekliği topluma sunarken çeşitli araçlar kullanmaktaydı. Althusser'in teorisinde "Devletin İdeolojik Aygıtları" olarak tanımlanan araçlardan¹ Eğitimsel DİA ve Kültürel DİA, Türkiye Cumhuriyeti'nin dönemin iktidarının sıklıkla kullanmış olduğu araçlardandı. Bu bağlamda Türk Tarih Tezi², devletin eğitim ve kültür kurumlarını aracılığıyla değişik düzeylerde

1 Althusser'in geliştirdiği tezin ayrıntılı bir okuması için bkz. Louis, A. (2019). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. İstanbul: İthaki Yayınları.

2 Resmi Türk Tarih Tezi'nin oluşum süreci, siyasal çerçevesi, bu bağlamda hazırlanan eserler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ersanlı, B. (2006). *İktidar ve tarih: Türkiye'de "resmî tarih" tezinin oluşumu (1929-1937)*. İstanbul: Alfa Yayınları.

ve katmanlarda dolaşıma sokuldu. Özellikle üniversiteler, okullar, halk evleri ve halk odaları, bu süreçte kullanılan başlıca kurumlardı. Bu kurumların ortak yanı, bilhassa toplumun orta ve alt sınıfına ulaşabilmeleri idi.

Türk Tarih Tezi, ulus-devletin inşasının yanı sıra genç Türkiye'nin uluslararası alanda saygınlığını arttırma ve daha güçlü bir şekilde kabul görmesini sağlama amacı da taşıyordu. Zira Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası alandaki yumuşak gücü, onu var eden Türk ulusunun tarih ve medeniyet iddiasını tüm dünyaya gur sesle duyurmasıyla tesis edilebilirdi. Bu sayede dünya tarihi ve medeniyetinin önemli bir parçası olduğu mesajını verebilen Türkiye, küresel sistem içerisindeki yerini güçlü bir şekilde korumuş olacaktı. Dolayısıyla bir Türk Tarih Tezi'nin yazılması, hem içeride hem de dışarıda güçlü bir Türk ulus-devletinin varlığına zemin hazırlayacaktı. Türk Tarih Tezi hazırlık çalışmalarında Timur'a özel bir yer ayrıldığı görülmektedir. Atatürk'ün Ayşe Afet İnan ile birlikte kaleme aldığı tarih notları ile lise tarih kitabında Timur ve devlet anlayışına ayrı bir başlık altında sayfalarca yer verildi. Hatta bu çalışmalardan daha önce 1923 yılında *Tüzükât-ı Timuri* kitabı tercüme edilerek yayımlanmıştı (Bozkurt, 2015, s. 12). Ayrıca Atatürk'ün çeşitli dönemlerdeki konuşmalarından onun Timur'a karşı beslediği hayranlık, yakın çevresi tarafından bilinmekteydi. Kuşkusuz bu durum da Timur hakkında yapılacak çalışmaların sayısına ve içeriğine etki edecekti. Bilhassa belirli aralıklarla yapılacak olan Türk tarih kongrelerinde ve yazılan müstakil eserlerde buna şahit olunmaktadır.³

Mustafa Kemal Atatürk'ün Timur Hayranlığı

Türk milleti, tarihin çeşitli devirlerinde siyasi, sosyal, ekonomik ve psikolojik çöküşler yaşamıştır. Bu buhranlar çok sayıda insan kaybı, çatışma, bölünme, yıkım ve göç gibi olumsuz sonuçlara sebebiyet vermiştir. Türkler, yaşanan bu hadiselerle rağmen buldukları coğrafyada bir lider önderliğinde beylik, sultanlık ve devletler kurarak varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bumin Kağan (490-553), Kutluk Kağan (?-691) Attila (?-453) ve Timur (1336-1405) gibi liderlerin siyasi buhran içine düşen Türk ulusu için mücadele ederek devlet kurmaları, Türk halkın tarihî hafızasında derin izler bırakmıştır. M. Kemal Atatürk de Osmanlı Devleti'nden sonra Anadolu'da Türkiye Cumhuriyeti'ni kurarak Türk halkının zihninde önemli bir yer edindi. Atatürk, Timur'a karşı özel bir hayranlık beslemekteydi. Peki, bu hayranlığın temelinde, sadece Timur'un geçmişteki siyasi ve askerî zaferleri ile stratejik dehası mı vardı?

Kanaatimizce bu sebeplerden sadece biriydi. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurduktan sonra liderlik meşruiyetini güçlendirmek ve ulus-devletin inşası sürecinde Türk kimlik bilincini oluşturmak amacıyla Türklerin ana yurdundan bir hükümdar arayışı içindeydi. Her iki hususta da başarılı olması için bu hükümdar ile bazı ortak özelliklere sahip olması gerekiyordu. Bazen de ortak özelliklere sahip oldukları izlenimleri oluşturulmalıydı. Bize göre Timur, Atatürk'ün aradığı hükümdardı. Ancak bu iddialarımızın ispatı için Atatürk'ün Timur hakkında yeterince bilgi sahibi olduğunu ve onunla ortak yanlarının olduğuna dair bir yaklaşım sergilediğini ortaya koymamız gerekmektedir. Elimizdeki bazı bilgiler, bu iddiamızı destekler mahiyettedir. Atatürk'ün Timur hakkında ne düzeyde malumat sahibi olduğu, Münir Hayri Egeli'nin *Atatürk'ün Bilinmeyen Hatıraları* adlı eserinde naklettiği şu ifadelerden anlaşılmaktadır:

3 Bu hususta öne çıkan eserleri, çalışmamızın "Türk Ulus-Devletinin İnşasında Timur'un Mirası" başlığı altında ele alacağız.

“Atatürk Dağ Başını Duman Almış Marşını (Gençlik Marşı) neden çok severdi? Bu marşı; hayatında yeni hamlelere ihtiyaç hissettiren her toplulukta, vatandaşlarından dinlemekle çok zevk alırdı. Efgan Harbiye Nazırı Sultan Mahmut Han, Ankara’ya gelmişti. Atatürk kendisine şahsen hayran olan bu komşu devlet kumandanı ile beraber Ankara yakınında geziyordu. Atatürk misafirleri arasında askerler bulunduğu zaman, onlarla, buldukları muhitte cereyan etmiş olan askerî hadiseleri tetkik ve izah etmekten zevk alırdı. Gezinti yeri, Timurlenk’le Yıldırım Bayezid arasındaki meşhur Ankara muharebesinin cereyan ettiği saha idi. Atatürk Timur devri hakkında çok geniş bilgi sahibi idi. Aksak Demir (Timur) ordusunun ağ kıt’alarından bahsederken -Onların hususi marşı bile vardı..dedi.” (Egeli, 1954, s. 25-26).

Egeli’nin verdiği bilgiler, iki açıdan oldukça önem arz etmektedir. Birincisi ve bizim de iddiamızı destekler nitelikte olan Atatürk’ün Timur’un ordusundaki marştan bahsedecek kadar bilgi sahibi olmasıydı.⁴ İkincisi ise Timur’un hâkimiyet sahası içerisinde kurulan Afganistan’ın Harbiye Nazırına Ankara Savaşı’nın (1402) cereyan ettiği yeri gezdirdiği sırada Timur hakkında olumlu izahatta bulunması ve ona olan hayranlığını ortaya koymasıydı.

Egeli’nin verdiği bilgiler, kanaatimizce ayrıca Atatürk’ün Timur’la ortak noktalarının olduğuna dair ipuçları da içeriyordu. Kitaptaki bilgilere göre dönüş yolunda Atatürk yavaş bir sesle “Dağ Başını Duman Almış Marşını” söylemeye başlamıştı. Sultan Mahmut, bu marşın Timur’un ordusunda söylenen marş mı olduğunu sordu. Atatürk, “Hayır... Bu, benim çok sevdiğim Dağ Başını Duman Almış Marşındır.” cevabını verdi. Atatürk, aslında bu cevabıyla Timur’un ordusu gibi kendisinin de bir marşının olduğunu ve dolayısıyla ortak noktalara sahip oldukları mesajını veriyordu. Egeli, bu bilgilerden sonra “Atatürk’ün bu marşı arkadaşlarına yüksek sesle ilk defa söylediği yerin neresi olduğunu hiç merak ettiniz mi?” sorusunu sormaktadır. Akabinde ise Kazım Dirik’ten naklettiği bilgilerle buna cevap vermektedir (Egeli, 1954, s. 26).

“19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıkmıştık. Samsun’dan Havza’ya gidecektik. Mustafa Kemal Paşa nazarî olarak dokuzuncu ordu müfettişi idi. Nazarî olarak diyorum, çünkü kumanda edeceği kıt’alar yakuz şeklen vardı. Ben (Kazım Dirik); Erkânıharbiye Reisi, Refik Saydam da Heyeti Sıhhiye Reisi idik. Samsun’dan Havza’ya ya araba ya otomobille gidilecekti. Ülkede çok az araba bulunduğundan bahsettikten sonra Samsun’da ise bir tane, eski Benz’lerden bulunuyordu. Şoförümüz, gayrimüslim yaşlıca bir adamdı. Yollar yeni yağmurdan çıkmış, berbattı. Otomobil haraptı. İki de bir duruyor; arıza yapıyor, tekrar yol alıyorduk. Siz, o zamanki bu otuz beş yaşında, muzaffer kumandanın hareket canlılığı ve sabırsızlığını tasavvur edemezsiniz... Makine bir dönemeçte bir daha kolay kolay harekete gelemeyecek hâlde durdu, kaldı... Mustafa Kemal, Havza’ya gidebilmek için yeni bir vasıta bulabilmek zarureti olduğunu anlayınca Refik Saydam’a gülerek dedi ki: “Doktor... Havza’ya kadar yürüyebilir misin? Nihayet yarım saat ilerdeki köye gidip, oradan araba tedarik etmeyi kararlaştırdık. Hep beraber yola çıktık. Mustafa Kemal dedi ki: Size yorulmamanız için bir çare tavsiye edeceğim, Dağ Başını Duman Almış Marşını biliyor musunuz? İtiraf edeyim ki, orada olanlardan hiçbirimiz, bu marşı

4 Yapılan araştırmalar, Timurlu ordusunun süvari birliklerinin bayrak ve askerî marşlar eşliğinde düzenli bir şekilde ilerlediğini ortaya koymaktadır. Bkz. Ensar, M. (2012). *Timurlu Devleti’nin askerî teşkilatı* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

bilmiyorduk. Bunun üzerine kendi güür ve dinç sesiyle, notasını da tekrarlayarak başladı: Dağ başını duman almış, Gümüş dere durmaz akar..." (Egeli, 1954, s. 26-27).

Kazım Dirik'e ait olan ve Egeli tarafından nakledilen bu ifadeler, Atatürk'ün söz konusu marşı söylemek suretiyle başında bulunduğu heyetle birlikte karşılaştığı bir engeli nasıl aştığını ortaya koymaktadır. Egeli, son olarak bu hususla alakalı şunları söylemektedir: "*Kendisinden ilk defa, Dağ Başını Marşını bu Havza yolunda dinledim. 19 Mayıs 1919'da yanında olan bahtiyarlardan biriyim. Rahat rahat söylemeliyim ki, Mustafa Kemal, Millî Mücadeleye başladığının ilk marşını burada söylemiştir. Daha sonra Ankara Halkevinde (Gaziantep gece-sinde) bir daha bu marş söyletir.*" (Egeli, 1954, s. 27). Görüldüğü üzere eserde konu, Timur'un ordusundaki askerlerin marşından, Atatürk'ün Millî Mücadele'yi başlattığında söylediği ilk marşa taşınmıştır. Bize göre burada iki liderin siyasi ve askerî alanda elde ettikleri zaferler üzerinden benzer özelliklere sahip oldukları işaret edilmektedir. Peki, gerçekten Türk tarihinin bu iki önemli liderinin başarılarının benzer yönleri var mıydı?

Her iki liderin de başarı hikâyesinde benzerlikler bulunduğu görülmektedir. Her iki lider de azim ve kararlılıklarıyla başarıya ulaştılar. Başlangıçta yeterince güce sahip olmamalarına rağmen deneyimleri, akıllıca hareket tarzları, sağlam iradeleri ve dürüst kişilikleriyle önce halk kitlelerini etkilediler, ardından da kurtuluş hareketine öncülük ettiler. Emir Timur, Türkistan'ın Cengizogulları'nın hâkimiyetinde olduğu yıllarda, Atatürk ise Anadolu ve Türk dünyasının emperyalist güçlerin baskısı altında olduğu bir atmosferde büyüdüler. Her ikisi de liderlik vasıflarına sahipti. Timur, Türkistan'da yüz elli yılı aşan (1219-1370) Moğol istilasını bitirmek için başlayan mücadelelere liderlik etti ve isyancı grupları birleştirdi. Timur'dan önce Moğollara karşı Türkistan'da çıkan isyanlar başarıya ulaşamamış, hatta zaman zaman acımasız bir şekilde bastırılmıştı. Timur önderliğindeki isyan ise Moğolların bakiyesi olan Doğu Çağataylılar (Moğul) hâkimiyetine son verip onların ordularını Yedisu ve Moğolistan'a çekilmeye mecbur etmişti. Timur, 1369 senesinde Belh'te toplanan Türk ve Müslüman topluluklarının reisleri tarafından Türkistan Emiri seçilmesiyle Çağatay ulusunda hâkimiyeti ele geçirmişti (Eltazarov, 2007, s. 3-4).

Atatürk, asırlar sonra 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarak Anadolu'da emperyalizme karşı kurtuluş mücadelesinin ilk adımını attı. Aynı yılın 23 Temmuz-7 Ağustos tarihleri arasında gerçekleşen Erzurum Kongresi'nde Atatürk liderliğinde dokuz kişilik temsil heyeti oluşturuldu. Yine aynı senenin 4-11 Eylül tarihleri arasında yapılan Sivas Kongresi'nde ise Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) sonrasında Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerinde kurulmuş olan, ancak aralarında organik bağ bulunmayan millî mücadele yanlısı bütün teşkilatları Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti adıyla tek bir çatı altında toplandı (Süslü, 1991, s. 145). Atatürk liderliğinde teşkilatlanan Kuvây-i Millîye güçleri, Anadolu'daki Yunan, İngiliz, Fransız, İtalyan ve Ermeni işgalcilerine karşı direniş başlattı. Bu dönemde İstanbul Hükümeti, işgaller karşısında sessiz kalmakla yetinmişti. Atatürk ise batılılar tarafından "Hasta Adam" olarak nitelendirdikleri ülkede mücadele yanlısı güçleri birleştirerek büyük zaferlere imza attı (Eltazarov, 2007, s. 4).

Atatürk devrinin önde gelen hukukçu, tarihçi ve devlet adamlarından Mahmut Esat Bozkurt, *Aksak Demir'in Devlet Politikası* adlı eserinde [Bozkurt, eserinde Timur yerine Demir

ismini kullanmayı tercih etmiştir.] Atatürk ve Timur hakkında verdiği bilgiler, yukarıdaki ifadelerimizi destekler mahiyettedir: Bozkurt, her iki liderin de sabırlı olma hususundaki ortak özelliklerine dikkat çektikten sonra “*Galiba Demir’in düşündüğü, Atatürk’ün yaptığı gibi devlet kurmak, hükümet idare etmek sanatının başında sabır denilen haslet geliyor. Demir de Atatürk de yoktan devlet kuran Türk çocuklarıdır. Tabiatlarında ne kadar benzerlik var..Demir’le Atatürk’ün sabredip de, sonunda hâlettikleri, başardıkları işler o kadar çok ve büyüktürler ki, bir araya toplansalar ciltler doldururlar..ve devlet adamlarına her gün için bir ders kitabı olurlar.*” (Bozkurt, 1943, s. 44-45).

Türk tarihi, bünyesinde çok fazla lider bulundurmaktadır. Bu liderlerin her birinin çok sayıda başarıları ve başarısızlıkları vardır. Onların ortak yönleri, başlarında buldukları ülkeyi yönetmeleri, halklarının huzur ve refahı için çaba göstermeleri, bu uğurda sınırlarını genişletmeleri ve yeni gelir kaynakları elde etmeleridir. Ancak bu liderlerin çok azı ahalinin ve bağımsızlık isteyen grupların desteğiyle bir devlet kurmuşlardır. Bununla birlikte bu liderlerin çok azı bu gibi süreçlere şahitlik etmişlerdir. Bu nedenle yukarıda bahsettiğimiz Timur ve Atatürk’ün bağımsız Türk devletleri kurma süreçlerinin birbirine benziyor olması, oldukça ehemmiyet arz etmektedir. Kanaatimizce Atatürk, geniş tarih bilgisi içerisinde bunu fark etmişti. Tarihte büyük başarılar imza atan diğer Türk hükümdarlarına nazaran Timur’a karşı daha fazla sevgi ve hayranlık beslemesinin sebebi ise bu benzerlikten kaynaklanmaktaydı. Onun bu düşünceden yola çıkarak kendisini Timur’la mukayese ettiği görülmektedir. Bir konuşmasında Timur’un çok akıllı olduğunu ifade etmiş ve şu değerlendirmeye yer vermiştir: “*Ben onun zamanında olsaydım, onun yaptığını yapabilir miyim, onu söyleyemem. Fakat o benim zamanımda olsaydı belki daha fazlasını yapabilirdi.*” (Özel, 2008, s. 185).

Bozkurt, eserinde Atatürk’ün Timur’a karşı duyduğu hayranlığını ve kendisiyle Timur arasındaki mukayesesini ayrıca şu cümlelerle dile getirmiştir: “*Atatürk, Demir’i çok severdi. Onun kumandanlığına, devlet adamlığına hayrandı denilebilir. Bir gün Yıldırım’la Demir arasındaki Anakara Meydan Muharabesi’ni harita üzerinde değerlendiriyordu. “Bakınız” dedi, “Yıldırım, Demir’i öyle bir kıskaç içine almış ki, bu kıskaçtan Demir’den başka bir kumandan sıyrılıp çıkamazdı. O çıktı ve hasmını yendi”. İlave etti: “Ben, Demir zamanında gelseydim, onun yaptıklarını başaramazdım. O benim zamanımda gelseydi, yaptıklarından daha çok büyüklerini yapardı.” Yıldırım’ı da bir kahraman, bir cihan kahramanı olarak severdi. “Büyük manevracıdır. Fakat Demir’in yanında çocuktur. Korkusuz bir deli oğlandır” derdi.*” (Bozkurt, 1943, s. 45).

Bozkurt’un vermiş olduğu bu bilgilerden de anlaşıldığı üzere Atatürk, Timur’a karşı hayranlığını dile getirmekle kalmamıştır. Aynı zamanda kendisini Timur’la mukayese etmiştir. Atatürk, Timur’u kendisinden daha büyük bir lider olarak gördüğünü ifade etmektedir. Bize göre onun bu mukayeseyi yapmasının asıl amacı, sadece Timur’un büyüklüğünü vurgulamak değildir. Elbette asırlar önce yaşamış, büyük zaferler elde etmiş bir Türk hükümdarını kendisinden üstün tutmalıydı. Atatürk, kendisini Türk tarihinin en büyük hükümdarlarından biriyle mukayese ederek liderlik meşruiyetini daha güçlü temeller üzerine inşa ediyor, bunun sorgulanma ihtimalini ortadan kaldırmaya çalışıyordu. Diğer yandan Türk tarihinin büyüklerine karşı gösterdiği sevgi ve hayranlıkla halkına örnek oluyordu. Zira halkından da bunu bekliyordu.

Atatürk'ün Timur'un askerî dehası hakkındaki olumlu görüşlerini dile getirdiği sözlerinden biri ise şu şekildedir: “*Timur'un asil dikkati celp eden hâli bir tehlike zamanında sakin ve mülahazalı kalıyordu. Bu, büyük iş yapabilmek kabiliyetinde olan adamlarda görülebilir. Timur'un cismani enerjisi de çok fazla idi; bu sayede gecelerce uykusuzluğa ve at sırtında kalmaya dayanabiliyordu. Timur'da bir şef vasıfları vardı ve o, kumanda etmesini seviyordu. Kendine çok emniyeti vardı.*” (Kocaoğlu, 2007, s. 9).

Bilindiği üzere İzmir, 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunan ordusu tarafından işgal edilmişti. Atatürk, İzmir'i çok sever, burayı doğup büyüdüğü, ancak çok fazla yaşamaya fırsat bulamadığı Selanik'e benzetirdi (Arı, 2014, s. 954). Buranın işgali oldukça kanlı oldu ve bazı manevi değerler zarar gördü. Yaşanan hadiseler, Türk dünyasında büyük yankı oluşturdu. Buhara Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı İbrahim Hocaoğlu, bu üzücü hadiseler üzerine Anadolu'ya büyük miktarda para gönderdi. Aynı zamanda Timur'un 15. yüzyıldan kalma üç kılıcını da yolladı. Timur, Ankara Savaşı'ndan sonra Rodos Şövalyelerinin elindeki İzmir'i ele geçirdiği (Aralık 1402-Ocak 1403) için bu kılıçlar, tarihi açıdan anlam yüklüydü. Birinci kılıcı Atatürk aldı. İkinci kılıcı Batı Cephesi komutanı İsmet İnönü'ye verdi. Üçüncü kılıcı ise İzmir'e girecek olan ilk askere vererek bahtiyar olacağını dile getirdi. Atatürk, bu kılıcı gerçekten de 9 Eylül 1922 ertesinde İzmir'e ilk giren ve saat on buçuk sularında Yunan bayrağını indirerek göndere kendi göğsünden çıkarttığı kanlı bayrağı çeken Yüzbaşı Şerafettin Bey'e verdi. Ancak bu kılıç, ne yazık ki daha sonra tarihî eser kaçakçıları tarafından yağmaya uğradı ve kayboldu (Arı, 2014, s. 954-955). İzmir'in Yunan işgalinden kurtarılması, Atatürk'ü Timur'un kumandanlık seviyesine çıkararak meşruiyetini güçlendiren ve iki lider arasında tarihsel bir bağ kurulmasına yol açan önemli bir hadise olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cumhuriyetin ilk çeyreğinde de Timur ve Atatürk arasında tarihsel bir bağ kurmaya çalışarak onların benzerliklerini vurgulayan ve bu sayede Atatürk'ün liderlik meşruiyetinin güçlenmesine katkı sağlayan bazı gayretlerin olduğunu görüyoruz. Türkistan Türk Gençler Birliğinde verilen konferanslar serisinde Muharrem Feyzi Togay'ın *Turanî Kavimler ve Siyasî Tarihlerinin Esas Hatları* adlı konuşması bunun en iyi örneklerindedir. Konuşma metninde Turan coğrafyası, Turanlıların kimler oldukları ve komşuları izah edildikten sonra M. Kemal Atatürk kast edilerek “*Büyük önderin yüksek idaresi ve politikası sayesinde sırf Türk unsurundan mürekkep asri ve kuvvetli bir devletin kurulması ile Anadolu tehlikeden kurtulmuş ve Turanın küçük Asya cihetinden garp cenahı şark cenahı gibi sağlamlaşmıştır...*” (Togay, 1938, s. 11-12) ifadelerine yer verilmektedir.

Metnin ilerleyen sayfalarında “*Turanı baştan başa ve civarındaki milletler ile beraber bir idare altına almağa çalışan ve muvaffak olanların başında Cengiz Han, Kubilay Han ve Timurlenk bulunuyor. Büyük Turan'ın emniyet ve mevcudiyetini birlik sayesinde temin etmeği isabetli olarak düşünmüşlerdir. Aynı zamanda Turanın Tabii hudutlarını geçmeği tedbir ve ihtiyata uygun saymamışlardır. Bunlardan hiçbiri Anadolu'nun öteki tarafına çıkmak istememiştir. Timurlenk Turanlı olmayanların elinde bulunan Anadolu'nun kalelerini almakla iktifa etmiş ve Balkanlara sarkmak istememiştir.*” (Togay, 1938, s. 14-15).

Görüldüğü üzere metinde Atatürk'ün Anadolu'da Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmasıyla Cengiz Han, Kubilay Han ve Timur'un Anadolu'nun batısına ilerlemeyişleri aynı stratejinin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Timur'un Anadolu kaleleri ile yetindiği ve Balkanlar'a ilerlemediği yönünde verilen bilgiler ise oldukça anlamlıdır. Bilindiği üzere Türkiye Cumhuriyeti Devleti de Anadolu sınırları içinde kurulmuştu. Yazar, kanaatimizce her iki liderin siyasi ve askerî hesaplarının benzer özellikler taşıdığına dikkat çekerek Atatürk'ün liderliğine ve büyüklüğüne vurgu yapmaktadır.

M. Kemal Atatürk'ün Timur'a karşı beslediği hayranlık, yabancı devlet başkanları tarafından da bilmekteydi. Sovyet Hariciye Komiser Vekili Lev Mihaloviç Karahan, 16 Aralık 1929 tarihinde Atatürk tarafından kabul edildi. Karahan, bu ziyaretinde Atatürk'e armağan olarak Moskova'dan yanında getirdiği Timur'un Semerkant'taki türbesinin yağlı boya tablosunu takdim etti (Bozkurt, 2015, s. 12).

Atatürk, Timur'a karşı özel bir hayranlık beslemekle birlikte Türk tarihini bir bütün olarak görmüş ve diğer Türk büyüklerine karşı müspet duygularını dile getirmekten geri durmamıştır. Sabahattin Özel, "*Atatürk ve Atatürkçülük*" adlı eserinde bu konuyla ilgili şu ifadeler yer vermektedir: "*En büyük meziyetlerinden biri tarihten ders çıkarmak olan Atatürk'ün, tarihi şahsiyetlere hak ettikleri saygıyı duymadığını düşünmek büyük bir yanılıdır. Asaf İlbağ'ın anılarına göre Atatürk, sofrasında en çok Cengiz, Timur, Yıldırım ve Fatih'i över, çoğunlukla onlardan söz ederdi. Yıldırım için: "Bir gün ressamlar kahramanlık simasını kaybederlerse, Yıldırım'ın şahsında bulabilirler." demiştir... Yine Fatih'in karşılaştığı sorunları düşündüğünde aynı çözümleri öngördüğünü, fakat Fatih'in kendisinin karşılaştığı sorunları nasıl halledeceğini merak ettiğini belirtmiş, Fatih'ten, "Büyük adamdı, büyük." şeklinde söz etmiştir.*" (Özel, 2008, s. 184-185; Meydan, 2007, s. 103-104).

Görüldüğü üzere Atatürk, Timur'un Ankara Savaşı'yla mağlubiyet yaşattığı Bayezid'e ve fetret devri (1402-1413) sonrasında devletin toparlanmasında çok önemli işler başaran Fatih'e karşı da gayet olumlu ifadeler kullanmıştır. Dolayısıyla bu durum bile kendi başına Atatürk'ün Türk tarihini bir bütün olarak gördüğünü ve Türk tarihinin her devriyle barışık olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca kendisini Timur'la mukayese ettiği gibi Fatih'le de mukayese etmiştir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Atatürk, kendisini büyük başarılarla imza atmış Türk büyükleri ile mukayese ederek liderlik meşruiyetini daha güçlü temeller üzerine inşa ediyor ve bunun sorgulanma ihtimalinin önüne geçiyordu. Özel'in eserinde Timur'un diğer başka Türk büyüklerine karşı duyduğu hayranlığı dile getirdiği örnekler, bu konu hakkındaki görüşümüzü desteklemektedir.

Yazar, eserinde şu ifadeler yer vermektedir: "*Atatürk, Celal Bayar'ın önerisiyle Rumeli-hisarı'na Fatih'in heykelini de diktirmek düşüncesindeydi. Ayrıca İstanbul'da Mimar Sinan, Barbaros Hayrettin, Timur, İbn-i Sina vb. Türk büyüklerinin heykellerinin dikilmesi de söz konusuydu. Atatürk, harp akademisi öğrencisiyken tuttuğu notlarda Yavuz'u Çaldıran'da şükkanlılığını hiç kaybetmediği için takdir etmiş, 3 Mart 1924'te hilafetin kaldırılmasına dair söylevinde kendisinden hep "Hazreti Yavuz" şeklinde söz etmiştir. Kaldı ki Atatürk V. Murat'ın Çırağan Sarayı'ndaki gözaltı hayatına da üzülmüş, hatta öldüğünde cenazesinin sönük bir*

törenle kaldırılması karşısındaki duygularını: “Yazık, çok yazık. Bir padişahın cenazesi böyle mi kaldırılır” sözleriyle dile getirmiştir.” (Özel, 2008, s. 185).

Atatürk’ün Türk tarihini bir bütün olarak gördüğü ve Türk tarihinin her devri ile barışık olduğunun bir diğer delili ise Atatürk’ün direktifiyle hazırlanan Cumhurbaşkanlığı Forsu’nda Osmanlı Devleti’ne de yer verilmesidir.⁵ Atatürk, 1934 senesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin yıldızlarla temsil edileceği bir Cumhurbaşkanlığı Forsu oluşturulması talimatı vermişti. Bu doğrultuda hazırlanan Cumhurbaşkanlığı Forsu’ndaki 16 yıldız tarihteki 16 büyük Türk devletini, ortada bulunan güneş ise Türkiye Cumhuriyeti’ni simgelemektedir. Fors’taki devletlerden Büyük Hun İmparatorluğu birinci sırada, Büyük Timur İmparatorluğu on dördüncü sırada, Osmanlı İmparatorluğu ise son sıradadır. (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2021)

Atatürk, Türk tarihini bir bütün olarak gördüğü gibi Osmanlı Devleti’nin son dönemine karşı eleştirel bir tavır içerisinde olduğunu biliyoruz. Ancak onun bu tavrı devletin kendisine değil, idarecilerin izledikleri politikalara ve bu politikaların yol açtığı sonuçlara idi. Bir asker ve devlet adamı olarak onun Osmanlı yönetiminin hatalı gördüğü tasarruflarına karşı eleştirel bir yaklaşım sergilemesi oldukça olağandır. Atatürk; unvanı, rütbesi, makam ve mevki ne olursa olsun her şeyden önce bir zamanlar Osmanlı’nın bir parçası, bir vatandaşı idi. Dolayısıyla onun eleştirilerini, yetişmiş ve sorumluluk sahibi bir liderin devletinin içerisine düşmüş olduğu olumsuz gidişatın sebeplerine dikkat çekme ve idarecilerinin hatalarını ortaya koyma çabası olarak görmek daha isabetli olacaktır.

Türk Ulus-Devletinin İnşasında Timur’un Mirası

Büyük İskender (M. Ö. 356-323), Cengiz Han (1155-1227), Fatih Sultan Mehmed (1432-1481) gibi tarihte büyük işler yapmış devlet adamları ön plana çıkan bazı özellikleri nedeniyle (kişilikleri, devlet adamlıkları, siyasi ve askerî dehalari, zaferleri vb.) genellikle her devirde insanlığın hafızasında güçlü bir yer edinirler. Bu liderlerin belki de en temel ortak yönleri, mirasçıları oldukları iddiasında bulunanlar tarafından çeşitli sebeplerle tarih yazımının ve siyasetin bir parçası yapılmalarıdır. Bu liderlerin her iki alanda da olumlu veya olumsuz bir bakış açısıyla ele alınması, doğrudan devrin siyasi iklimiyle ilgilidir. Türk ve dünya tarihinin en çok bilinen liderlerinden Timur da bu durumdan nasibini almıştır. Timur, Moğol İmparatorluğu bakiyelerinden Çağatay Hanlığı’nın yıkılış sürecine girmesiyle Maveraünnehir’e hâkim olarak Semerkant’ta tahta çıkmış (9 Nisan 1370) ve kendi adıyla anılacak olan Timurlu Devleti’ni kurmuştu. Timur, önemli zaferlere imza atarak kısa sürede ülkesinin sınırlarını büyütüştü. Bu zaferlerin en önemlilerinden biri 1402 yılında Osmanlı hükümdarı II. Bayezid’e karşı kazandığı Ankara Savaşı’yıdır. Timur’un bu zaferi, Osmanlı Devleti’ni 1402’den 1413’e kadar sürecektir olan bir Fetret Devri’nin yaşanmasına sebebiyet vermişti. Bu hezimet, Osmanlı Dönemi tarih yazımında Timur’a karşı olumsuz yönde bir algının oluşmasına zemin hazırlamıştı.⁶

5 Umumi Türk tarihinin önemli âlimlerinden merhum Bahaeddin Ögel, *16 Türk Devleti Hakkında* adlı yazısında bu hususu ayrıntılı bir biçimde izah etmektedir. Bkz. Ögel, B. (1987). 16 Türk devleti hakkında. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 4, 53-54.

6 Bu husus, Türkiye’de hazırlanan bir yüksek lisans tezinde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bkz. Suçkar, T. (2014). *XV-XVII. yüzyıl Osmanlı kaynaklarında Yıldırım Bayezid ve Timur algısı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), FSMVÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Cumhuriyetin ilanından sonra ulus-devletin inşası için bir Türk kimliği oluşturma çabaları doğrultusunda Türk Tarih Tezi yazım sürecinde Osmanlı döneminin aksine Timur'a yönelik olumlu bir algının zuhur ettiği görülmektedir. Bunda hiç şüphesiz Atatürk'ün etkisi büyüktü. Bu hususta atılan ilk adımlardan biri, Timur tarafından yazıldığı/yazdırıldığı düşünülen ve 18. yüzyılda Avrupa dillerine aktarılan *Tüzükât-ı Timuri*'nin⁷ Fransızcadan Türkçeye tercüme ettirilmesi idi. Mustafa Rahmi (Balaban) tarafından 1923 yılında *Timur ve Tüzükâtı* adıyla Türkçeye kazandırılan eser, Matbaa-i Âmire'de basıldı. Mustafa Rahmi, bu dönemde Ziya Gökalp'in başkanlığını yaptığı Maarif Vekâleti Telif ve Tercüme Encümeni üyesiydi. Rahmi, kısa bir süre sonra da J. Mouradgea D'ohsson tarafından yazılan *Moğol Tarihi* isimli dört ciltlik kitabı da Türkçeye tercüme etti. Prof. Dr. A. Ahat Andican, Rahmi'nin genellikle sosyal bilimler alanında eserler üretmiş olması sebebiyle *Tüzükât-ı Timuri* ve *Moğol Tarihi* eserlerini Ziya Gökalp⁸ ve Atatürk'ün isteğiyle tercüme edilmiş olabileceğini ileri sürmektedir (Andican, 2019, s. 746).

Türk Tarih Tezi'nin ilk tohumları 1928 yılında atıldı. Bu yıl, 1931 yılı lise tarih kitaplarının ilkinin hazırlanmasında başvuru kaynağı olan H. G. Wells'in beş ciltten oluşan *Cihan Tarihinin Umumi Hatları* adlı kitabı Atatürk'ün emriyle Türkçeye tercüme edildi.⁹ Ayrıca Fransız coğrafya kitaplarında bulunan Türkler hakkındaki olumsuz yargılar, Türk tarihi yazımı çalışmalarının hızlanmasını sağladı. 1930 yılında "Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" ihdas edilerek tarih yazımı çalışmaları kurumsal bir boyut kazandı. Daha sonra "Türk Tarih Tetkik Cemiyeti" ismini alan grup, bu yılın (1930) sonlarına doğru, liselerde kaynak olarak istifade edilecek olan *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı taslak eseri tamamladı. Türk Tarih Tezi'nin ilk defa derli toplu bir şekilde ortaya konduğu bu eser, sadece yüz nüsha basılmış ve ilgili kişilerin eleştirisine sunulmuştu. On bir bölümden meydana gelen bu eser, dünya tarihinin en başından itibaren, Türk tarihini eski çağlardan cumhuriyet devrine kadar kısaca ele almaktadır. Bu tezde özetle Türklerin Orta Asya'da ileri bir medeniyet meydana getirdikleri, iklim değişiklikleri neticesinde dünyanın farklı noktalarına göç ettikleri ve buralara kendileriyle birlikte uygarlıklarını da taşıyarak dünya uygarlıklarına katkı sağlayan bir ulus oldukları anlatılıyor. Ayrıca Anadolu'nun binlerce yıl önce buraya göç eden Türklerin ana yurdu olduğu vurgulanmaktadır (Kabapınar, 1992, s. 143-144). Bu taslak eserden sonra 1931 senesinde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından *Türk Tarihinin Ana Hatları Methal Kısmı* adlı bir kitap yayımlanarak okullara dağıtıldı. Toplam 74 sayfadan oluşan bu eser, Türk Tarihinin Ana Hatları'nın bir özeti niteliğine sahiptir.¹⁰ (Kabapınar, 1992, s. 144-145).

7 Önemli bir tarih araştırmacısı olan Prof. Dr. A. Ahat Andican, bir makalesinde *Tüzükât-ı Timuri*'nin Timur tarafından yazılmadığı ve yazdırılmadığını öne sürmektedir. Andican, eserin Farsça tercümanı olarak bilinen ve 1637 yılında Babürlü hükümdarı Şah Cihan'a sunan Mir Ebu Talib el Hüseyini et-Turbatî tarafından 1600'lü yıllarda yazılma ihtimalinin daha yüksek olduğunu öne sürmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Andican, A. A. (2017) *Tüzükât-ı Timuri* gerçek mi ve geçerli bir birincil tarihî kaynak olarak kullanılabilir mi?. *Türkiyat Mecmuası*, 27/2, 81.

8 Türk inkılabının zihinsel temelleri üzerine incelemeler yapan ve Kemalizm'e bir ideolog arayan araştırmacılar, ağırlıklı olarak Ziya Gökalp üzerinde duraktadırlar. Bu hususta farklı veya birbiriyle çelişen fikirler öne sürüldüğü de bilinmektedir. Bazı araştırmacılar, Gökalp'i "Türk devriminin düşün mimarı" olarak görürler. Hatta bu araştırmacılar, Atatürk'ün "*Vücutunun babası Ali Rıza Efendi, heyecanlarının babası Namık Kemal, fikirlerinin babası ise Ziya Gökalp'tir*" dediğini iddia etmektedirler. Bazı araştırmacılar ise Gökalp'i Atatürk inkılabının filozofu olarak değerlendirmenin "yanlış" olduğu kanaatini savunmuşlardır. Bkz. Turan, Ş. (2019). *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*. Ankara: TTK.

9 Eserin tam künyesi şu şekildedir: Herbert, G. (1927). *Cihan tarihinin umumi hatları*. (Heyet, Çev.) İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti.

10 Söz konusu eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (1931). *Türk tarihinin ana hatları (Methal Kısmı)*. İstanbul: Devlet Matbaası.

Atatürk'ün denetiminde cemiyet tarafından hazırlanan *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı eserde Timurlu Devleti ve medeniyetine 17 sayfa yer ayrılmıştı. Eserde Osmanlı tarihine 26, Selçuklu tarihine ise sadece 4 sayfa yer verilmişti. Bu veriden yola çıkarak yazarların söz konusu çalışmada Timur'u ön plana çıkardıkları görülmektedir. Hiç şüphesiz bu yaklaşımda Atatürk ile onun tarafından yönlendirilen manevi kızı ve TTTC üyesi A. Afet İnan'ın etkisi büyüktü (Andican, 2019, s. 750-752). Eserin *Timur Devleti* başlığı altında ilk önce Timur'un menşei hakkında bilgi verilmektedir. Burada Timur'un Türklüğü hakkında şu ifadeler zikredilmektedir: “*Timur'un babası Türk (Berlas) kabilesine mensuptu. Timur kendisini Cengiz'e bağlayan şeceresine rağmen bir hakiki Türk'tür, iddia olunduğu gibi Moğol değildir. Aile adı Kürkân olduğundan kendisi Timur Kürkâni ismiyle maruf idi. Harplerde sakatlandıktan sonra “Aksak Timur” yahut Timurlenk denmiştir. Kürkân ailesi, asil bir Türk ailesi idi.*” (TTTC, 1930, s. 528).

Doğrudan alıntı yaptığımız yukarıdaki pasajdaki iki ifade üzerinde durmak gerekmektedir. Bunlardan birincisi, “*Timur kendisini Cengiz'e bağlayan şeceresine rağmen bir hakiki Türk'tür*” ifadesidir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere heyet, yerli ve yabancı akademisyenlerin üzerinde ittifak etmediğini bildiğimiz Timur'un soyu meselesinde dönemin siyasi atmosferine uygun bir kanaate varmıştı. İkincisi ise “*Aile adı Kürkân (Kürekân) olduğundan kendisi Timur Kürkâni ismiyle maruf idi.... Kürkân ailesi, asil bir Türk ailesi idi.*” Burada Timur'un ailesinin adının Kürkân yani Kürekân olduğu iddiası ise gerçeği yansıtmamaktadır. Zira Timur, siyasi meşruiyetini sağlamak için kukla bir hanı tahta oturtarak onun adına devleti yönetmek suretiyle Cengiz Han'ın soyunun destekleyicisi tutumunu devam ettirmişti. O, buna ilaveten Cengiz'in neslinden Kazan Sultan'ın kızı Saray Mülk Hanım ile evlilik yaparak “Kürekân” (han güveyisi) unvanı almaya hak kazanmıştı (Aka, 2019, s. 22). Dolayısıyla eserde geçen Kürkân (Kürekân) sözcüğü gerçekte Timur'un ailenin ismi değil, onun siyasi meşruiyetini sağlamak için aldığı bir unvandı.

Kitabın ilerleyen sayfalarında “Umumî Siyasî Vaziyet” başlığı altında Asya ve Doğu Avrupa'daki siyasi durumdan bahsedilmiş, ardından da Timur'un İran, Altın Ordu, Orta Doğu ve Suriye seferleri ele alınmıştır. Kitapta Timurlu-Osmanlı mücadelesi, Mısır sultanı Berkuk ile Bayezid'in Timur'a karşı ittifak yapması ve Sivas emiri Kadı Burhaneddin'in vefatıyla Bayezid'in Sivas'ı zapt etmesine bağlanmaktadır. Çok geçmeden vuku bulan Ankara Savaşı'nda iki tarafın da ordularının bir milyon olduğu, ancak daha önceki zaferleri nedeniyle mağrur olan Bayezid'in tedbir almadığı, buna susuzluktan bitkin düşen bazı Osmanlı askerlerinin Timur'un saflarına geçmesi gibi sebeplerin eklenmesiyle savaşın kaybedildiği ifade edilmektedir. Timur'un Bayezid'i bir kafese koyarak beraberinde gezdirdiği yönündeki rivayetlerin gerçeği yansıtmadığı vurgulanmaktadır. Ayrıca Osmanlı sultanının 1403 senesinde üzüntüden öldüğü ifade edilmektedir (TTTC, 1930, s. 528-529).

Eserde Timur'un zaferleri anlatılırken abartılı ifadelerle yer verilmediği görülmektedir. Özellikle Ankara Savaşı'nda mağlup olan Osmanlı ordusunun “*harika denecek kadar fedakârlıklar gösterdiği hâlde mağlup olduğu*”, esir edilen Bayezid'in ise Timur tarafından hürmetle karşılandığı ve itibar edildiği dile getirilmektedir (TTTC, 1930, s. 528). Kanaatimizce heyet Timur'u Türk kimliğiyle ve başarılarıyla ön plana çıkarsa da toplumsal hafızanın bir kenara bırakılmaması gerektiğinin farkındaydı. Genç Türkiye'nin dönüştürmeye çalıştığı toplum,

Osmanlı kimliğinden tam olarak arınmamıştı. Bu toplum, büyük oranda gelenek ve görenekle-riyle, tarihi ve kültürel birikimiyle Osmanlı'dan kalan mirası hafızasında taze tutuyordu. Anka-ra Savaş'ında alınan mağlubiyet de bu hafızada yer almaktaydı. Dolayısıyla bu savaş anlatılır-ken Osmanlı ordusunu veya hükümdarını küçük düşürecek ifadeler, okuyucuları oluşturulma-ya çalışılan ulus-devletin uzağına itebilirdi.

Eserin ilerleyen sayfalarında Timur'un Osmanlı'yı mağlup etmesi ve diğer faaliyetleri hak-kında bir eleştiri de getirilmişti. Bu hususta şu ifadeler zikredilmiştir: “*Türkü, Kıpçak ve Os-manlı Devleti gibi Türk devletlerini ezmekle Türklüğe zararı dokunmuş; bunun aksi takdiri ve neticesi olarak Rus ve İran birliğine zemin hazırlamıştır. Türklüğü din tarik ile ve ulemayı devlet işine karıştırmak suretiyle Arap tesiri altına sokması da çok fenalığa mucip olmuştur.*” (TTTC, 1930, s. 541). Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere Türk tarihi çalışmalarında olumlu bir Timur imajı çizilmesine rağmen, onun bazı tasarruflarının Türklüğe zarar verdiği ve İslam ulemasını yönetime katarak bazı olumsuz gelişmelere sebebiyet verdiği üzerinde durulmuştur.

Kitapta Timur'un seferlerinin sebep olduğu yıkım ve tahribat üzerinde durulmadığı görül-mektedir. Buna ilaveten Timur ve Timurlular devrinde fikir hayatının ele alındığı kısımda 14. asrın edebiyat, fen ve sanat alanında parlak bir devir olduğuna dikkat çekilmektedir. Akabinde Timur'un âlim ve edipleri sevdiğini, ele geçirdiği ülkelerin en iyi sanatkârlarını Semerkant'a göndererek başkenti muhteşem abidelerle donattığı vurgulanmaktadır. Onun ilme ve medeni-yete hizmet eden bir hükümdar olduğu, özellikle imara çok meraklı olduğu ve bu alandaki faa-liyetleri zikredilmektedir (TTTC, 1930, s. 541-542). Heyet, bu yaklaşımla Türk ulusunun Orta Asya'daki atalarının medeniyet mirasını işaret ederek Türkiye Cumhuriyeti'nin köklerinin ta-rihin derinliklerinde olduğu mesajını vermiş oluyordu. Bu bilgiler, her açıdan Türk medeni-yetinin ihtişamını yansıttığından yetiştirilecek olan yeni nesillerin ortak değerler ve aidiyetler etrafında kenetlenmesi amaçlandığı söylenebilir.

Heyet, 1931 senesinde büyük oranda *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı taslak eserin içeriğini yansıtan liselerde okutulmak üzere dört ciltlik (Tarih I, II, III, IV) bir çalışma hazırladı. *Tarih II* adlı ders kitabının yazım aşamasında, bazı bilgiler Atatürk tarafından metinden çıkarılacak veya değiştirilecekti (Andican, 2019, s. 751). Çalışmamızı ilgilendiren ilk değişiklik, yukarıda da vermiş olduğumuz Timur'a atfedilen “*Türkü, Kıpçak ve Osmanlı Devleti gibi Türk devletlerini ezmekle Türklüğe zararı dokunmuş; bunun aksi takdiri ve neticesi olarak Rus ve İran birliğine zemin hazırlamıştır.*” ifadesiydi. Hazırlanan lise kitabında bu ifade şöyle düzeltilmiştir: “*Kıpçak ve Osmanlı Devleti gibi Türk Devletlerini ezmekle Timur muztar kalmış (mecbur kalmak) ve bu müessif hadiselerle o devletlerin hükümdarları sebebiyet vermişlerdi. Timur zannolunduğu gibi mutaassıp değildir.*” (TTTC, 1931, s. 328-329). Görüldüğü üzere taslak kitaptaki Timur'un “*Türklüğe zararı dokunmuştur*” ifadesine liseler için hazırlanan kitapta yer verilmemiştir. Ayrıca Timur'un Kıpçak ve Osmanlı Türk devletlileri yenilgiye uğratmasını, bu devletlerin yöneticile-rinden kaynaklandığı öne sürülerek onun faaliyetleri meşrulaştırılmıştır. Ulus-devletin inşasında Timur'un Orta Asya mirasına verilen değeri dikkate aldığımızda lise kitabındaki bu düzenleme hiç de şaşırtıcı değildir. Zira özellikle okul sıraları, kimlik inşasında mühim bir yere sahiptir. Türk ulus-devletini inşa etme gayreti içinde olan Atatürk'e göre bu sıralarda oturan çocuklar, Timur'u Türklüğe ve dolayısıyla Türk kimliğine faydalı bir lider olarak bilmeliydi.

İkinci değişiklik ise “*Türklüğü din tarikile ve ulemayı devlet işine karıştırmak suretiyle Arap tesiri altına sokması da çok fenalığa mucip olmuştur.*” ifadesiydi. Bu cümle şu şekilde değiştirilmiştir: Timur’un Moğol istilasına karşı bazı hazırlıklara koyulduğu dile getirildikten sonra “*öteden beri tanıdığı hoca ve dervişlerle gizli müzakereler yaptı.*” (TTTC, 1931, s. 302). Lise kitabındaki bu değişiklikte Timur’un istişareye öncelik veren bir lider olduğu ve olağanüstü durumlarda din adamlarıyla fikir alışverişinde bulunarak onların desteğini almaya çalıştığı algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bilindiği üzere Atatürk de kurtuluş mücadelesinin başından devleti kuruncaya kadar pek çok konuda kurmaylarıyla kongreler ve toplantılar düzenlemiş, önemli kararları bu şekilde almıştı. Ayrıca bu süreçte zaman zaman Atatürk’ün din adamları ve kanaat önderleriyle temas hâlinde olduğunu ve onların desteğini aldığını biliyoruz. Bize göre burada Timur ve Atatürk’ün ortak yönlerine dikkat çekmek ve genç kuşakların bu iki lideri birlikte değerlendirip anlamalarını sağlamak istenmiştir.

Kitabın mukaddime (önsöz) kısmında Türklerin asırlarca İslam’ın önderliğini yapmasına rağmen bazı müverrihlerin Türklüğe nasıl zarar verdikleri ve Osmanlı döneminde Türk kimliğinin nasıl unutturulmaya çalışıldığı iddiası şu cümlelerle dile getirilmiştir: “*1000 yıldan fazla süren İslamlık-Hıristiyanlık davalarının doğurduğu husumet duygusu ile mutaassıp müverrihler bu davalarda asırlarca İslamlığın pişdarlığını yapan Türklerin tarihini kan ve ateş mace-ralarından ibaret göstermeye savaştılar. Türk ve İslam müverrihler de Türklüğü ve Türk medeniyetini İslamlık ve İslam medeniyeti ile kaynaştırdılar; İslamlığa takaddüm eden binlerce yıla ait devreleri unutturmaya ümmetçilik siyasetinin icabı ve din gayreti vecibesi bildiler. Daha yakın zamanlarda Osmanlı İmparatorluğuna dâhil bütün unsurlardan tek bir milliyet yaratmak hayalini güden Osmanlılık (Osmanlıcılık) cereyanı da, Türk adının anılmaması, millî tarihin yalnız ihmali değil, yazılmış olduğu sayfalardan kazınıp silinmesi yolunda üçüncü bir amil hâlinde diğerlerine eklendi.*” (TTTC, 1931).

Görüldüğü üzere kitabın mukaddime kısmında Osmanlı Devleti negatif bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Ancak burada Osmanlı Devleti’nin son dönemleri hedef alındığı anlaşılmaktadır. Zira İslamcılık ve Osmanlıcılık düşünce akımları, söz konusu devirde cereyan etmiştir.¹¹ Diğer yandan Osmanlılar, zaman zaman “Osmanlı Türkleri” şeklinde zikredilerek Türklüğün bir parçası olarak görülmüştür. Hatta Osmanlılardan övgüyle bahsedilen cümlelere de yer verilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: Ankara Savaşı öncesi yaşanan gelişmelerden bahsedilirken Timur’a atfen “*Osmanlı Türklerinin askerî iktidarlarına hürmet ediyordu. Avrupa’da küffarla harbettiklerinden dolayı onları takdir ediyor ve harbetmek istemiyordu.*” İlerleyen sayfalarda ise Osmanlıların Balkanlar ve Doğu Avrupa’da elde ettiği zaferler anlatılırken “*Osmanlı Türkleri muntazam ve dayanıklı muharipler idiler. Osmanlı süvarileri Avrupadaki emsalinden eyi olup, piyadeleri ise fevkalade idi. Yıldırım Bayezid, kahraman bir kumandandı; fakat mağrurdu.*” (TTTC, 1931, s. 319-321). Osmanlıların erken dönemleri için zikredilen bu olumlu ifadeler, hiç şüphesiz tesadüf değildir. Bilindiği üzere devletin kuruluş devirlerinde Türk zümreleri ve Türk aileleri oldukça söz sahibiydiler. İlerleyen dönemlerde Türklerin devlet kademelerindeki etkisi azalmıştı.

¹¹ Yusuf Akçura, Osmanlı Devleti’nin içine düşmüş olduğu durumu ve çözüm önerisini dönemin ideolojik akımları bağlamında ele aldığı *Üç Tarz-ı Siyâset* adlı eserinde açıklamıştı. Akçura, devletin yıkılmaması için Osmanlıcılık ve İslamcılık yerine Milliyetçilik ideolojisinin benimsenmesi gerektiğini savunmuştu. Bkz. Akçura, Y. (2016). *Üç tarz-ı siyâset*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.

Kitapta ele alınan Türk devletleri, söz konusu devletlerin isimleriyle (Harzemşahlar Devleti, Memlûkler Devleti gibi) ele alınmıştır. Timurlular için ise böyle bir durum söz konusu değildir. Bölüm başlığı doğrudan “Timur” şeklindedir. Kısacası bölümün ana odak noktası sadece Timur’dur. Liseler için hazırlanan *Tarih II* kitabı, kronoloji, indeks, harita, tablo ve resim hariç 340 sayfadan oluşmaktadır. Bu sayfaların yaklaşık yüzde onu *Timur* (299-330) bölümüne ayrılmış ve onun haleflerine neredeyse yer verilmemiştir. Hükümdarların bazılarının isimleri *Fikir Hayatı* kısmında zikredilmiştir. Bölüm şu destansı cümleyle başlar: “*Bundan 570 sene evvel, bir adam dünyanın hâkimi olmak istedi. O adama Timur Gürgânî derlerdi.*” Birkaç cümleyle Avrupa ve Asya’daki siyasi durumdan bahsedildikten sonra “*Timur, Avrupa eşiğinde görüldüğü zaman, Avrupa kralları, Türklerin hakanı büyük Timur’a mektuplar ve sefirlerle hürmetlerini takdim ettiler.*” (TTTC, 1931, s. 299) ifadeleri zikredilir. Abartılı ve hamaset içerikli bu ifadelerle Timur hakkında gerçek bilgileri vermektense ziyade zihinlerde bir “Türk hükümdar miti” oluşturmak hedeflendiğini söyleyebiliriz.

Tarih II kitabı, *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı taslak eser dikkat alınarak hazırlandığından Timur hakkında verilen bilgiler birbirine çok bezemektedir. Hatta taslak kitaptaki gerçeği yansıtmayan bir iddia burada da dile getirilmiştir. *Tarih II* kitabında, Timur’un gençliği anlatılırken taslak eserde olduğu gibi “*Timur’un ailesinin adı Gürgân’dır. Bunun için Timur Gürgânî diye matuftur... Gürgân ailesi, çok asil bir Türk ailesi idi*” ifadelerine yer verilmektedir. Ayrıca eserde Barlas kabilesinden olan ve Semerkant ile civarının idaresini elinde tutan Kazgan’ın Timur’a karşı “*Sen büyük Gürgân ailesindensin; fakat Cengizogullarından değilsin. Senin ecdadın Cengizlerle bir mukavele yapmıştır; buna göre Cengiz ailesi han yetiştirecek, Gürgân çocukları da ordunun kumandanları olacaklar.*” ifadelerini dile getirdiği görülür¹² (TTTC, 1931, s. 299-300). Eserde verilen bu bilgilerle Timur’un Cengiz ile soy bağı olmadığı vurgulanarak onun Türklüğüne dikkat çekilmeye çalışıldığı aşikârdır.

Timur’un genç yaşta kahramanlık özellikleriyle ön plana çıktığı, zeki, ağırbaşlı ve sakin bir kişiliğe sahip olduğu, bu özelliklerin ilerde büyük işler başarabilecek kişilerde bulunduğu ifade edilmektedir. Akabinde ise Kazgan’dan kendisini dağınık hâldeki Barlas kabilesinin başına geçirmesini istediği, Kazgan’ın ise onu genç bulduğundan “*Bu bir gün elbet olacaktır. Biraz beklemek lazımdır.*” dediği ileri sürülmektedir. Timur hakkında ileri sürülen bu bilgilerin onun gençliğinin anlatıldığı yerde zikredilmesi tesadüf olmamalıdır. Zira bu kitabın okuyucusu olan liseliler, aşağı yukarı Timur’un anlatıldığı yaş diliminde idiler. Kanaatimizce burada gençlerin Timur hakkında okudukları bu bilgilerden etkilenerek buldukları yaşta hangi vasıflara sahip olmaları gerektiğini fark etmeleri, içten içe kendilerini ileride bir gün Türk milletinin inkırazı (çöküşü, dağılışı) hâlinde onu tekrar tek bir çatı altında toplama iradesine sahip “Türk kahramanı” olarak görmeleri amaçlanmıştır (TTTC, 1931, s. 300).

12 Atatürk’ün vefatından sonra Tarih ders kitaplarında Timur’un Moğol soyundan olduğu yönünde yeni bir görüşün ortaya çıktığını görüyoruz. İbrahim Kafesoğlu ve Altan Deliorman tarafından yazılan *Tarih Lise II* ders kitabı, Timur’un Moğol soyundan olduğunu dile getirilen ilk ders kitabıdır. Kitapta Timur’un Moğol Barulas (Barlas) kabilesinden olduğu, onun “*Maveraiünehir’de Çağataylardan bir kukla Han’ın yanında “bey” olarak iş başına geçtiği zaman (1370) gerçekte, çevresi ile Türk topluluğunu temsil ediyordu*” şeklindeki bilgilerle onun Türklüğü temsil ettiği dile getiriliyordu. Bkz. Kafesoğlu, İ. ve Deliorman, A. (1976). *Tarih lise II*. İstanbul: MEB Yayınları. Timur’un Moğol imajı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Çiğdem, E. ve Kaymakçı, S. (2019). Tarih ders kitaplarında Timur ve Timurlular. *Tarih ders kitaplarında imajlar: devletler, halklar, kişiler* içinde (s. 119). Ahmet Şimşek (Ed.). Ankara: Pegem Akademi.

Tarih II kitabında Timur'un gençliğinden sonra yükselişi, siyasi hayatı, zaferleri şiirsel bir üslupla ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Akabinde ise şu önemli ifadeler yer verilmiştir: “*Timur zapt ettiği yerlerde hâkimiyet ve onun başladığı intizam ve medeniyetperverliği idame edecek haleflere malik olsaydı bugün Türk âleminin hayat ve vaziyeti ve dünyanın şekli şüphesiz büsbütün başka olacaktı. Kumandanlık hususunda ise Timur'a dünyanın son kumandanı dense asla hata edilmiş olmaz.*” (TTTC, 1931, s. 327-328). Timur hakkında verilen bu bilgiler, onun herkeste bulunmayan vasıflara sahip bir hükümdar veya yenilmez bir kumandan olmasından çok daha fazla anlam yüklüydü. Kanaatimizce ona faaliyetleri Türk dünyasına ve diğer coğrafyalara etki eden “Türk kahramanı” kimliği kazandırılmaya çalışılmıştı. Bu durumu dikkate aldığımızda liseler için yazılan *Tarih II* eseri, tarihi doğruların öğrenilmesinden çok gençlerin Türklük şuurunun oluşmasında sosyal bir mühendislik vazifesi üstlenmiştir.

Liseler için hazırlanan bu kitabın fikir hayatı kısmında Timur'un sanatkarları ve âlimleri himaye ettiği, Semerkant'a getirdiği sanatkarlar sayesinde burayı abidelerle süslediği bilgilerine yer verilmiştir. Onun âlimlere bir araya gelerek tartıştığı, oğullarına nasihatlerde bulunduğu *Tüzükât* adlı eserinde başarılarına kapı aralayan hikmetlerinin bulunduğuna işaret edilir. İlim ve medeniyetin yanı sıra mimariye verdiği öneme, Semerkant ve Türkistan'ın diğer şehirlerindeki imar faaliyetlerine dikkat çekilir. Devamında Timur'un ziraata önem verdiği, kanallar açtığı, onun devrinde Semerkant'ta ticaretin geliştiği bilgisine yer verilir. Daha sonra ise onun haleflerinin de bu faaliyetleri yürüttüğü dile getirilir. Bilhassa Uluğ Bey ile Hüseyin Baykara devrindeki bilim ve kültür faaliyetleri vurgulanmaktadır. Baykara Devri'nin en bilinen simalarından Ali Şir Nevâyî Türklüğün en büyük şairi olarak görülmüş ve Türkçeye verdiği hizmete işaret edilmiştir (TTTC, 1931, s. 299-300). Taslak eserde olduğu gibi burada da Türk milletinin Orta Asya'daki atalarının medeniyet mirasına dikkat çekilmiş, modern Türkiye'nin izlerinin tarihin derinliklerinde olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. Verilen bilgiler, her yönüyle Türk medeniyetinin büyüklüğünü ortaya koyduğundan genç kuşakların ulus-devletin millî değerleri etrafında inşa edilmesi hedeflendiği görülmektedir.

Heyet tarafından hazırlanan dört ciltlik eser, 1932 yılının Temmuz'unda Ankara'da toplanan Birinci Türk Tarih Kongresi'nde müzakere edilecek, bu şekilde Türk Tarih Tezi toplumla paylaşılacaktı. TTTC üyesi A. Afet İnan, sunduğu bildiriye Timur hakkında şu ifadeler yer vermişti: “*Timur'un büyük İmparatorluğu, istisnasız bütün Avrupa hükümdarlarını hayret ve korkuya düşürdü; Timur'a hediyeler elçiler gönderildi, arzı tazimat olundu.*” (İnan, 1932, s. 443). Bir diğer TTTC üyesi ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Yusuf Hikmet Bayur ise konuşmasında Timurlu Devleti'nden bahsederken “*Türkistan'da, dahi Timur tarafından bozkır ahalisiyle, şehir ve köy halklarının menfaatleri telif edilerek kurulmuş, muazzam bir devlet ve bu hâlin devam ettiği müddetçe orada husule gelip Hindistan ve İran üzerinde müessir olmuş, çok yüksek bir medeniyet*” ifadelerini zikretmekteydi (Bayur, 1932, s. 493). Bayur, konuşmasının ilerleyen safhasında İslamiyet'in canlanmasında Orta Asya'da Timurluların, Anadolu'da ise Osmanlıların kurdukları medeniyetin önemine dikkat çekmektedir (Bayur, 1932, s. 505).

Birinci Türk Tarih Kongresinin öne çıkan başlıklarından olan Timur, aynı yıl (1932) dönemin önde gelen fikir ve ilim adamlarından Zeki Velidi Togan tarafından *Temür Beki'in İslâmiyete Bakışı* adlı bir yazısıyla *Atsız Mecmua* adlı dergide ele alınmıştı. Togan, aynı başlıkta

Darülfünun'da vermiş olduğu derste Timur hakkında dile getirdiği cümleleri yüzünden şikâyet edilmişti. O, Timur'un Müslümanlığı hakkında şu ifadelere yer vermişti: “*Temür Şamanizm ve eski Türk-Moğol ananelerinin kuvvetle tesirinde bulunmuştur....Temür ömrünün sonuna kadar eski ananelere sadık kalmış ve İslâmiyet’i, İslâm mukaddesatını kendi Türk ve Moğol Türeciliği bakımından anlamıştır. Temür Türeye pek fazla ehemmiyet vermiştir...Temürün bilhassa orduda İslâmiyetten çok gayri islâmi Türk-Moğol ananelerini tercih ettiği şüphesizdir. Orduyu şeyh ve sofilerin tesirinden kıskançlıkla koruduğu malûmdur.*” (Togan, 1932, s. 8-9). Togan, bu ifadelerinden dolayı hakkındaki şikayeti Atatürk’e yazdığı mektubunda “*geçen sene Timur Tarihi tedrisatına ait yapılan jurnalcılıklar*” şeklinde ifade etmişti. Onun akademik hayatını belirleyecek asıl olay, kongrede Türk Tarih Tezi’ne karşı çıkmasıdır. Togan, kongrede maruz kaldığı eleştirilerden sonra kendi ifadesiyle “Tarihte mehaz sahtekârlığı” ve “İhanet-i millîye” ile suçlanarak Türkiye’yi terk etmek zorunda kalmıştı. O, Atatürk’ün vefatından sonra Türkiye’ye geri dönmüştü.¹³ (Andican, 2019, s. 757).

Türk Tarih Tetkik Cemiyeti, liselerden sonra 1932 yılında ortaokullar için de *Orta Mektepler İçin Tarih I-II-III* adıyla bir tarih serisi hazırlamıştı. Timur’un ele alındığı *Orta Mektepler İçin II* kitabı, kronoloji, index ve harita hariç 201 sayfadan oluşmaktadır. Burada da eserin yaklaşık yüzde onu (174-190) Timur’a ayrılmıştır. Diğer Türk devletlerinin ele alındığı bölüm başlıklarında doğrudan bahse konu devletlerin ismi zikredilmektedir. Ancak Timurlular için aynı durum geçerli değildir. Bölüm başlığı doğrudan “Timur” biçimindedir. Bölümde Timur’un haleflerinin isimleri zikredilmemektedir. *Orta Mektepler İçin II*, daha önce liseler için hazırlanmış olan *Tarih II* kitabının özeti gibidir. Bu kitapta da Timur’un Türklüğü ve Türklüğe hizmeti, başta soyu olmak üzere gençliği, yükselişi, siyasi kariyeri, zaferleri ve Türk medeniyetine katkıları üzerinden vurgulanmaktadır. Bu eserde Timur hakkında verilen bilgiler, ortaokul sıralarında okuyan gençlerin millî kimlik inşasında önemli bir yer tutmaktadır.¹⁴

Atatürk devrindeki okul kitaplarında ön plana çıkarılan Timur, 1941 yılından itibaren basılan ders kitaplarında aynı değeri görmeyecekti. Timur, bu kitapların Orta Çağ tarihinde sadece birkaç sayfada anlatılan sıradan bir Orta Asya hükümdarı olarak ele alındı. Hatta bu kitaplarda Timurlular ve Babürlüler, Türk-Moğol İmparatorluğu ile birlikte incelenmişti. Bu ders kitaplarında 1930’lu yılların aksine Timur’a yönelik övgülere yer verilmemişti. Ankara Savaşı anlatılırken Sultan Bayezid, suçlanıyor olmasına rağmen eleştirinin dozu azaltılmış, sadece onun Timur’a hakaret ettiği dile getirilmişti. Bu hakaretlerin sebebi ise Timur’un gönderdiği mektuplarda Osmanlı Devleti’nin istiklaline son verecek ve Bayezid’in onurunu kıracak isteklerde bulunması olarak gösterilmekteydi (Andican, 2019, s. 755).

Atatürk devrinde ulus-devlet inşasında Timur’u ön plana çıkaran tarih yazımı, Timur hakkında başka çalışmaların da kaleme alınmasına kapı aralamıştı. Reşat Ekrem Koçu tarafından

13 Togan, Türkiye’ye döndükten sonra *Umumî Türk Tarihi’ne Giriş* adlı kitabını yazdı. Söz konusu eserinde Ankara Savaş’ından sonra Bayezid’in vefatıyla İstanbul’un fethinin elli yıl gecikmesinin Osmanlı Devleti için olumlu sonuçlar doğurmuş olabileceği yönünde ifadelere yer vermektedir. Bkz. Togan, Z. V. (1981). *Umumî Türk tarihine giriş*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

14 Metin içerisinde de zikrettiğimiz gibi orta öğretimler için hazırlanmış olan *Orta Mektepler için II* kitabı, daha önce liseler için hazırlanmış olan *Tarih II* adlı eserin özeti şeklindedir. Bu yüzden eser üzerinde fazla durmaya gerek durmadık. Ayrıca eserin 1932 tarihli ilk baskısını temin edemediğimiz için 1933 baskısından istifade ettik. Söz konusu eser için bkz. (1933). *Orta mektepler için II*. İstanbul: Devlet Matbaası.

1933 yılında yayımlanan *Timur ve Oğulları* adlı eser, söz konusu devrin siyasi atmosferinde hazırlanmış çalışmalardan idi. Timur'un memleketi, ailesi, çocukluğu ve gençliğinin anlatıldığı ilk bölümde onun ve doğduğu bölgenin Türklüğü hakkında şu bilgiler mevcuttur: “*Timur'un babası Barlas ismindeki Türk kabilesinin reisi idi. Adı Turgay idi. Anasının adı Tekin Hatun, aile adı Gürgân idi. Timur'un ailesi, çok asil bir Türk ailesi idi. Barlas kabilesi ise, hiçbir şeyden korkup yüz çevirmeyen; ve fakat, kendilerinden büyük bir Türke itaat etmesini bilen iri vücutlu cengaverlerden mürekkepti.*” (Koçu, 1933, s. 3-4). Burada verilen bilgilerden yazarın TTTC heyetinin yazmış olduğu yukarıda bahsedilen eserlerin etkisinde kaldığı görülür. Özellikle Barlas kabilesinin cesaretinden ve kendilerinden daha büyük bir Türk'e biat etmelerinden bahsetmesi mühimdir. Burada açıkça Barlas kabilesinin Timur'un liderliğini tanıdıklarına işaret edilmiştir. Aslında bu ifadelerle bugünkü Türk ulusunun kahramanlığı ve Atatürk'ün liderliğinin sorgulanmaması gerektiği işaret ediliyordu.

Koçu'nun eseri daha sonra şöyle devam etmektedir: *Oturdukları bu arazi, çok eski bir devirde, Türk hanları tarafından Barlas kabilesinin ecdadına verilmişti. Onlar da burasını ekip biçtiler, burada hayvan ürettiler ve Türkellerinin ilk toprakları olan buralarını parlak ve keskin kılıçlar ile korudular.* Akabinde ise kabile mensuplarının silah kullanma ve avcılıktaki maharetleri, vücut güzellikleri ve cömertlikleri abartılı bir şekilde ifade edilmiştir. Buradaki ifadeler, Barlas Türklerinin kendilerine miras kalan toprakları mamur hâle getirme ve koruma hususunda ortaya koydukları iradeye dikkat çekmektedir. Hiç şüphesiz bu yaklaşım, bir milletin bir arada dinamik kalmasına imkân sağlayacak olan toprak parçasının ehemmiyeti ile ilgiliydi. Zira toprağını ekmeyen veya başkalarına kaptıran milletin fertlerinin bir arada kalması olanaksızdı. Kitaptaki bu yaklaşım, okuyucunun zihninde asırlardır Türklere yurt olan Anadolu'nun yakın geçmişte düşman tarafından ele geçirilmek istendiğini, ancak Türk milletinin buna müsaade etmediğini hatırlatma amacı taşımış olabilir. Veya ilerde böyle bir tehlike oluşması hâlinde Türkiye Türklerinin Barlas Türkleri gibi kahramanca vatanlarını savunmaları gerektiği mesajı verilmiş olabilir. Kanaatimizce buradaki mesaj hangi amaçla verilmiş olursa olsun, okuyucunun zihninde “Türk kahramanlığı” ve “Türk vatan bilinci” duyguları oluşturulmaya/güçlendirmeye çalışılmıştır. Hiç şüphesiz Türk ulus-devletinin inşası, bu ortak duygulara sahip bireylerin varlığıyla mümkündür.

Esere göre Timur'un Moğollara karşı isyanı, Semerkantlı bazı Türk çocuklarının cariyeye veya köle edilmesi nedeniyleydi. Timur, Moğol Hanı Tuğluk'a mektup yoluyla bu durumu şikâyet etmiş ve ardından da bu çocukların serbest kalmasını sağlamıştı. Timur'un bu hamlesi isyan sayılmış ve hakkında idam kararı alınmasına sebep olmuştu. Timur, bu gelişme üzerine isyan etmiş, karısı, oğlu ve az miktarda adamıyla Ceyhun'u geçerek Hive'ye gitmişti. İlerleyen süreçte Moğollara karşı isyanı örgütlediğini, bu sırada Barlas kabilesini yanı sıra Celayir, Afgan ve Gurlu kabilelerinin de Timur'un maiyetine dâhil olduğunu görülmektedir. Eserde Maverannahir Türkleri için Timur'un “Millî kahraman” olduğu ifade edilir. Ayrıca Timur'un 34 yaşında toplanan bir kurultayda bütün Türklerin emiri olarak seçildiği, Cengizogullarının ise ismen imparator olarak devam ettikleri dile getirilir (Koçu, 1933, s. 14, 15, 22, 23, 27, 28, 30, 31). Burada verilen bilgilerden Timur, en başından itibaren halkı için mücadele eden ve halkının da desteği ile emirliğe yükselen bir lider olarak görülmektedir. Kanaatimizce Timur'un bu

yükselişi ve bir “Millî kahraman” olarak görülmesi, her açıdan M. Kemal Atatürk’ün askerî ve siyasi kariyerini anımsatmaktadır.

Eserde Timur ile Bayezid’in mücadelesinin büyük bir yer tuttuğu görülür. Bayezid’in kurduğu ittifaklar, Ankara Savaşı’nın gerekçesi olarak öne çıkarılmaktadır. TTTC tarafından hazırlanan yukarıda zikrettiğimiz eserlerde olduğu gibi, hatta bazı ifadeler değiştirilmeden Osmanlı’nın askerî gücü ve batıdaki zaferleri hakkında olumlu izahata yer verilmiş, bu devletin Türklüğü hususu vurgulanmıştır. Akabinde ise Bayezid’in batıda kazandığı zaferler nedeniyle mağrur olduğu, Timur’a yazdığı mektuplarda hakaret içerikli ifadelerle dile getirilir. Timur’un da Bayezid ile mücadeleye girişmekten başka çaresinin kalmadığı ifade edilir. Kitapta Osmanlı süvarileri “*Anadolu’nun en güzide Türk çocuklarından, dayanıklı muhriplerden teşkil olunmuştu*” sözcükleriyle tanımlanmaktadır. Bayezid’in de Timur gibi nefsine sonsuz imtihanı olduğu zikredilir. Timur’un savaşı kaybeden Bayezid’i nezaketle kabul ettiği, onu görünce yerinden kalktığı ve çadırının kapısına kadar ilerleyerek karşıladığı burada da verilen bilgiler arasındadır (Koçu, 1933, s. 39-48). Bu ifade, her ne kadar Bayezid’in elde ettiği zaferler yüzünden mağrur olduğu iddiasına ters düşse de yazarın onun hakkında neredeyse Timur kadar olumlu bir izlenim bıraktığı görülür. Hatta yazarın, okuyucuda Türklük duygularını coşturmak için Timur ve devleti gibi Bayezid ve Osmanlı Devleti’ni de millî bir bakışla ele aldığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

TTTC üyelerinin hazırladıkları taslak eser ve okul kitaplarında Timur’un ön plana çıkarılmış olması, Timur konulu konferans konuşmalarının içeriğini de etkilediği görülmektedir. Türkistan Türk Gençler Birliğinde verilen konferanslar serisinde Ahmetcan İbrahim Oktay’ın *Büyük Temir* adlı konuşması, bu hususun örneklerindedir. Oktay, cümlelerine başlarken her milletin kendi içerisinde büyük yiğitler çıkarması gerektiği, bu konuda Türk milletinin ise önde gelenlerden olduğunda dikkat çekmiştir. Akabinde ise bir yiğidin ölümden korkmayan, bir idealin peşinden koşan, durmadan düşünerek çalışan, inisiyatif sahibi kişi olduğuna dikkat çekmiştir. Bu yiğitlere örnek olarak Farabi, İbni Sina, Cengiz Han, Timur, Uluğ Bey, Babür ve Ekber’in isimlerini zikretmiştir, onları ayrıca büyük adamlar olarak nitelendirmiştir. Bu büyük adamları ise halkın kendi menfaatini düşünemediği, sıkıntılarını gideremediği durumlarda harekete geçebilen kişiler olarak tanımlamaktadır (Oktay, 1936, s. 4-5). Oktay, açıkçası konuşmasında henüz Timur’a gelmeden önce gençlere bir milletin içinden çıkması gereken bir yiğit ve büyük adam çerçevesini çiziyordu. Hiç şüphesiz gençlere bu şekilde Türk milletinin yiğitleri veya büyük adamları olabilecekleri mesajını vererek bu hususta onları sorumluluk almaya sevk ediyordu.

Oktay, bu girişten sonra “*epeyce büyük adamlar yetiştiren Türk milletini, yukarıda (eserin kapağında) Türkistan Hakanı Büyük Temir dediğim, Büyük Temir gibi cihangir de çıkarmıştır*” ifadelerine yer vermektedir. Akabinde ise Timur’un doğduğu geceyi abartılı ifadelerle betimlemiştir (Oktay, 1936, s. 5). Kitapta Timur’un küçük yaşlardan itibaren sahip olduğu özellikler, aldığı eğitimi, karşısına çıkan zorlukları bertaraf etme becerisi, askerî dehası, strateji yeteneği, savaşçı kabiliyetleri, zekâ üstünlüğünü keşfetmesi, neler yapabileceğinin farkında olması ve arayışları, gençlere örnek teşkil edecek bir üslupla anlatılmaktadır. Oktay’a göre Timur, üstün kabiliyetleri nedeniyle Emir Kazgan’ın maiyetine dâhil olmuştu. Kazgan’ın vefatıyla

Semerkant'ı ele geçiren Tuğluk Timur, oğlu İlyas Han'ı buraya atamıştı. Ancak İlyas Han'ın yardımcısı Bikiçükün buradaki halka zulmediyor, onları köleleştirip satıyordu. Bu gelimlerden haberdar olan Timur, köleleri kurtararak Semerkant'tan kaçmış ve Tuğluk Timur tarafından idama mahkûm edilmişti (Oktay, 1936, s. 6-7).

Timur, bu zulme ve ağır vergilere karşı olan köylü, işçi ve esnaf kesimlerle görüşmüş, mücadeleye girişmek için taraftar toplamıştı. Konuşama metnine göre Timur beş yıl süren mücadelelerden sonra Semerkant başta olmak üzere önemli kentleri ele geçirmiş, tüm kabilelerin onayıyla emir ilan edilerek tahta çıkmıştı (1369). Metinde Timur'un tahta çıktıktan sonra kendisini tamamen halkına vakfettiği, onların refahını iyileştirmekle meşgul olduğu, ülkesini mür hâle getirdiği, ticaret yollarının güvenliğini ve asayişini sağladığı, diğer memleketlerle ticari ve siyasi münasebetler kurduğu, ziraat ve hayvancılıkla uğraşanlara maddi destek sağladığı, âlimlere ve sanatkârlara hamilik yaptığı, imar faaliyetlerini arttırdığı bilgilerine yer verilmektedir (Oktay, 1936, s. 9-11). Timur, metinde verilen bu bilgilerde Koçu'nun *Timur ve Oğulları* adlı çalışmasında olduğu gibi milleti için çalışan ve milletin desteğiyle liderliğe erişen bir önder olarak görülmektedir. Timur'un buradaki faaliyetleri, pek çok yönüyle Atatürk'ün askerî ve siyasi yükselişini akıllara getirmektedir. Koçu'nun eserinde olduğu gibi burada da Timur'dan bahsedilirken Atatürk'ün liderlik meşruiyeti güçlendirilmek istenmiştir.

Metinde Timur'un her yönüyle çalışkan, dürüst ve erdemli bir halk meydana getirmeye çalıştığı görülür. Bilhassa kadınlarla alakalı verilen bilgiler dikkat çekicidir. Kadınların erkeklerle aynı hukuka tabi olduğu, merasimlere birlikte iştirak ettikleri, ava, eğlenceye ve hatta savaşa birlikte gittiklerini ifade etmektedir. Akabinde ise Timur'un eşi Bibi Hanım'ın sarayda saygın bir konumda olduğunu ve bu dönemde "*İran kadınlarını ise çarşafı örtülmüş bulunuyorlardı ve Türkistan'a bu şekilde gidiyorlardı*" ifadesi zikredilmektedir (Oktay, 1936, s. 12-13). Bu bilgiler, her yönüyle Atatürk inkılaplarıyla birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nde kadın erkek eşitliğine dayalı bir toplum oluşturma çabalarını akıllara getirmektedir. Bilindiği üzere Atatürk, hayata geçilmesinde bizatihi öncülük ettiği inkılaplarıyla paralellik gösteren, bugün dahi hafızalardan çıkmayan pek çok sözün sahibi bir liderdir.

Atatürk, 23 Ocak 1923 tarihinde Bursa Sultani Mektebi'nde kadın ve erkek öğretmenlerin eşit haklara sahip olduklarını vurgularken Timur'u örnek göstermiş ve şu ifadelerle yer vermişti: "*Timur'un doğrudan doğruya karısı, kendisinden daha muktendir bir kadındı. Emir Timur saltanat kurmak için başladığı ilk inkılapta, en yakın ve kuvvetli yardımcısı karısı idi. Aynı ata beraber binerler ve her türlü cevvaliyet ve faaliyette beraber bulunurlardı. Bilhassa bütün bu faaliyetin ilim kısmını takip eden karısı idi. Karısı ulema ile beraber daima kocasına yardım ederdi.*" (Atatürk'ün Bütün Eserleri (1922-1923), 2004, s. 376-377). Görüldüğü üzere Atatürk, Timur'un saltanat kurmak için giriştiği faaliyetleri "inkılap" olarak değerlendirmektedir. Kadın-erkek eşitliğine vurgu yapılan bu ifadeler arasında söz konusu kelimenin kullanılmış olması, bizim nazarımda tesadüf değildir. Zira ulus-devletin inşası, sadece millet bilincinin oluşturulması veya güçlendirilmesiyle sınırlı bir uğraş değildir. Bunun yanı sıra yurttaşlık bağı ile ulus-devlete bağlı olan bütün yurttaşlara siyasi, ekonomik, sosyal, eğitim ve kültürel alanlarda eşit hakların verilmesiyle mümkündür.

Sonuç

Bu çalışmada, ilk önce M. Kemal Atatürk'ün Timur hayranlığı ve bu hayranlığın sebeplerini ortaya koymaya çalışılmıştır. Bu maksatla Atatürk'ün Timur'a karşı hayranlığını dile getirdiği sözlerini analiz ettik. Bu sözlerden Atatürk'ün Timur'a karşı beslediği hayranlığın sebeplerinin sadece Timur'un siyasi ve askerî zaferleri ile stratejik dehasına dayanmadığı sonucuna ulaştığımızı rahatlıkla söyleyebiliriz. Atatürk, bir ulus-devlet inşa ederken aynı zamanda kendisinin liderlik meşruiyetini inşa etme çabası içerisinde olmuştur. Bu meşruiyeti inşa etmenin birinci adımı, Türk tarihinde kendisini en yakın hissedebileceği, askerî ve siyasi kariyerinde benzer özelliklere sahip olduğu bir hükümdarı tespit etmektir. O, insanlık tarihini iyi okumuş, bilhassa dünya tarihinde derin izler bırakan kralları ve hükümdarları iyi analiz etmişti. Hiç şüphesiz pek çoğunun faaliyetlerinden önemli dersler çıkarmıştı. Ancak Timur, bunlar arasında farklı bir yere sahipti. Kanaatimizce Timur, Atatürk'ün aradığı, yani kendisini yakın hissettiği, askerî ve siyasi kariyerinde benzer özelliklere sahip olduğunu düşündüğü hükümdardı. Atatürk'ün Timur'a karşı duyduğu hayranlıktan bahsederken doğrudan veya dolaylı olarak ikisinin ortak yönlerine dikkat çekmesi veya kendisini onunla mukayese etmesi, bu durumun en bariz delillerindendir. Atatürk, Timur hakkında sarf ettiği sözleri vasıtasıyla kendisini Türk tarihinin en büyük hükümdarlarından biriyle mukayese etme fırsatı elde ederek liderlik meşruiyetini güçlendirme gayreti içinde olmuştur.

Çalışmanın ikinci aşamasında ise Türk ulus-devletinin inşasında hazırlanan Türk Tarih Tezi ve tarih yazımı bağlamında Timur'un izlerini ortaya koymaya çalıştık. Başta taslak kitap olarak hazırlanan *Türk Tarihinin Ana Hatları*, ortaokul ve lise öğrencileri için yazılan ders kitapları ile devrin siyasi atmosferinin etkisinde yazılan eserlerden yararlandık. Taslak kitapta Timur'un Türklüğü ve yüksek vasıfları üzerinde durulması, "Timur Devleti" başlıklı bölümün kitapta önemli bir yer kaplaması, onun ulus-devletin inşasında mühim bir yer tuttuğu yönünde önemli ipuçları vermektedir. Taslak eserde Timur'u bazı tasarruflarından dolayı suçlayan ifadeler okul kitaplarında yer verilmediği gibi bu eserlerde onun haklılığı üzerinde durulmuştur. Bu bakış açısının yazılan müstakil eserlerde de devam ettiği görülür. Ortaokul ve lise kitaplarında diğer Türk devletleri için ayrılan bölüm başlıklarında doğrudan bahse konu devletlerin ismi yazılmaktadır. Ancak Timurlular için aynı durum geçerli değildir. Bölüm başlığı doğrudan "Timur" biçimindedir. Buradan da anlaşıldığı üzere Atatürk'ün denetiminde yazılan bu kitaplarda Timur ve onun mirası, ulus-devletin inşasında oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

Atatürk Dönemi'nde yazılan okul kitaplarında ve diğer eserlerde Timur için bağımsızlığına düşkün, kültür, sanat ve mimariye önem veren, vatan bilinci yüksek bir Türk kahramanı vurgusu yapılmaktadır. Bu eserlerde Timur'un örnek bir Türk imajıyla ele alındığını söyleyebiliriz. Timur hakkında verilen bilgiler, genellikle doğru olmakla birlikte zaman zaman abartılı ifadelerin kullanıldığı görülür. Burada hedef kitle bilhassa ortaokul ve lise çağlarındaki gençlerdir. Ayrıca Timur ve medeniyet mirası üzerinden Türk ulusunun Orta Asya'daki atalarının medeniyet mirasını işaret edilerek Türkiye Cumhuriyeti'nin köklerinin tarihin derinliklerinde olduğu mesajı verilmeye çalışılmaktadır. Bu yaklaşım, her yönüyle Türk medeniyetinin ihtişamını ortaya koyduğundan yetiştirilecek olan yeni nesillerin ortak değerler ve aidiyetler etrafında bir araya gelmesi amaçlandığı görülmektedir. Zira henüz kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti

Devleti'ni ayakta tutacak asli güç, bu değerler etrafında kenetlenen Türk ulusu olacaktır. Bunun için de Türk ulusunun inşası, hayati önem taşımaktaydı. Dolayısıyla Timur ve mirası, Atatürk'ün liderlik inşası ile birlikte Türk ulus-devletinin inşası sürecinde yeni nesillerin Türklük bilinciyle yetişmesi ve onların ortak idealler etrafına bütünleşmesi amacıyla sosyal mühendislik projesinin bir parçası olarak kullanılmıştır.

Kaynakça / References

- Aka, İ.(2019). *Timurlular: Orta Asya'nın parlak devri*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Akçura, Y. (2016). *Üç tarz-ı siyâset*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Althusser, L.(2019). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Andican, A. A. (2019). *Emir Timur: tarih, siyaset, miras*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Andican, A. A. (2017). Tüzükat-ı Timuri gerçek mi ve geçerli bir birincil tarihî kaynak olarak kullanılabilir mi? *Türkiyat Mecmuası*, 27 (2), 33-83.
- Arı, K. (2014). Atatürk, cumhuriyet ve demokrasi. *Belgi*, 7 (1), 953-961.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri (1922-1923)*. (2004). (C. 14). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Bayur, Y. H. (1932). Şarkta intihat sebepleri, *Birinci Türk Tarih Kongresi* içinde (s. 485-530). İstanbul: Maarif Vekâleti Yayını.
- Bozkurt, M. E. (1943). *Aksak Demir'in devlet politikası*. İstanbul: Yeni Sabah Matbaası.
- Bozkurt, M. E. (2015). *Aksak Demir'in devlet politikası*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ersanlı, B. (2006). *İktidar ve tarih: Türkiye'de "resmî tarih" tezinin oluşumu (1929-1937)*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Çiğdem, E. ve Kaymakçı, S. (2019). Tarih ders kitaplarında Timur ve Timurlular. *Tarih Ders kitaplarında imajlar: devletler, halklar, kişiler* içinde (s. 115-133). Şimşek, A. (Ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Egeli, M. H. (1954). *Atatürk'ten bilinmeyen hatıralar*. İstanbul: Güven Kitabevi.
- Eltazarov, J. (2007). İki benzer Türk büyüğü: Amir Timur ve Atatürk. *Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu* içinde (s. 3-6). Kara, A., İşbilir, Ö. (Ed.). İstanbul: Arı Matbaacılık.
- George, H. (1927). *Cihan tarihinin umumi hatları*. (Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Heyeti, Çev.). İstanbul: Devlet Matbaası.
- İnan, A. A. (1932). Orta Kurun tarihine umumi bir bakış, *Birinci Türk Tarih Kongresi* içinde (s. 405-480). İstanbul: Maarif Vekâleti Yayını.
- Kabapınar, Y. (1992). Başlangıçtan günümüze Türk tarih tezi ve lise tarih kitaplarına etkisi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 143-177.
- Kafesoğlu, İ. ve Deliorman, A. (1976). *Tarih Lise II*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Kocaoğlu, T. (2007). *Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu* içinde (s. 345-361). Kara, A., İşbilir, Ö. (Ed.). İstanbul: Arı Matbaacılık.
- Koçu, R. E. (1933). *Timur ve oğulları*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi.
- Macit, E. (2012). *Timurlu Devleti'nin askerî teşkilatı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Meydan, S. (2007). *Türk tarih tezinden Atatürk milliyetçiliğine: Atatürk ve Türklerin Saklı tarihi*. İstanbul: Truva Yayınları.
- Oktay, A. İ. (1936). *Büyük Temir*. İstanbul: Osmanbey Matbaası.
- Ögel, B. (1987). 16 Türk devleti hakkında. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 4, 53-54.
- Özel, S. (2008). *Atatürk ve Atatürkçülük*. İstanbul: Derin Yayınları.

- Suçıkar, T. (2014). *XV-XVII. yüzyıl Osmanlı kaynaklarında Yıldırım Bayezid ve Timur algısı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). FSMVÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Süslü, A. (1991). *Anadolu ve Rumeli müdâfaa-i hukuk cemiyeti*. İstanbul: TDV Yay.
- Togan, Z. V. (1981). *Umumî Türk tarihine giriş*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Togan, Z. V. (1932). Temür Beki'in İslâmiyete bakışı. *Atsız Mecmua*, XIII, 7-11.
- Togay, M. F. (1938). *Turanî kavimler ve siyasi tarihlerinin esas hatları*. İstanbul: Osmanbey Matbaası.
- Turan, Ş. (2019). *Atatürk'ün düşünce yapısını etkileyen olaylar, düşüncüler, kitaplar*. Ankara: TTK.
- Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti. (1930). *Türk tarihinin ana hatları-Kemalist yönetimin resmi tarih tezi*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti. (1931). *Tarih II, orta zamanlar*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti. (1931). *Türk tarihinin ana hatları (methal kısmı)*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti. (1933). *Orta mektepler için II*. İstanbul: Devlet Matbaası.

Elektronik Kaynaklar

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. 23.10.2021 tarihinde <https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi/res-mi-simgeler/fors/> adresinden edinilmiştir.

